

3. Крисаченко В. С. Еволюційна стратегія глобального розвитку: методологічні передумови [Текст] / В. С. Крисаченко // Політологічний вісник. Збірка наукових праць. – К. : «ВАДЕКС», 2014. – С. 8-36.
4. Основи політичної науки: Курс лекцій [Текст] / За ред. Б. Кухти. Ч. 2 : Політичні процеси, системи та інститути / Б. Кухта, А. Романюк, Л. Старецька та ін. – Львів : «Кальварія», 1997. – 336 с.
5. Политология : учебник [Текст] / А. Ю. Мельвиль [и др.]. – М. : Московский государственный институт международных отношений (Университет) МИД России, ТК Велби, Издательство Проспект, 2008. – 618 с.
6. Політична енциклопедія [Текст] / Ред. ком. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2012. – 808 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: «Гене́за», 2004. – 736 с.
8. Теория политики: Учебное пособие [Текст] / Под ред. Б. И. Исаева. – Спб. : Питер, 2008. – 464 с.

Радченко Л. Н. *Революционный и реформационный виды политического процесса*

В исследовании раскрывается сущность понятия политический процесс, отражающий динамику политической жизни. Определены основные черты и соотношение революционного и реформационного политического процесса.

Ключевые слова: политический процесс, политические изменения, революция, реформа, инновационная реформа, адаптационная реформа.

Radchenko L. *Revolutionary and Reformation Views of the Political Process*

The study reveals the essence of the concept of the political process that reflects the dynamics of the political life. Defined the basic characteristics and correlation of the revolutionary and reformation of the political process.

Keywords: political process, political change, revolution, reform, innovative reform, Adaptive reform.

УДК 323.772.3: 328.181

Голка В. Є.

ВІЙСЬКОВИЙ КРАУДФАНДИНГ І КРАУДСОРСИНГ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ

Вивчається громадсько-політичний краудфандинг і краудсорсинг як формати суспільно-політичної взаємодії. Аргументується виокремлення військового краудфандингу та краудсорсингу як самостійних видів громадської взаємодії. Військовий краудфандинг і краудсорсинг 2014–2016 роках в Україні аналізується як вияв громадської самоорганізації. Підкреслюється постмодерна природа цих новітніх форм громадсько-політичної активності. Визначено характеристики військового краудфандингу та краудсорсингу, які показують їх спільні та відмінні риси з благодійністю та волонтерством. Наголошується на ролі мережевої Інтернет-комунікації у організації проектів військового краудфандингу та краудсорсингу.

Ключові слова: військовий краудсорсинг, військовий краудфандинг, громадська взаємодія.

Громадсько-політичний краудфандинг і громадсько-політичний краудсорсинг є новими концептами політичної науки та форматами суспільно-політичної взаємодії. Первинно краудфандинг і краудсорсинг були бізнес-механізмами, але віднедавна розширили застосування й на громадсько-політичну сферу. Громадсько-політичний краудфандинг і

краудсорсинг інституціоналізуються як новітні постмодерні підходи, за допомогою яких практично беззатратно вирішується проблема нестачі ресурсів (людських, фінансових та ін.) для реалізації суспільно значимих проектів.

У підходах окремих дослідників, краудфандинг розглядається «як окремих випадок краудсорсингу» [4, с. 93]. Ми ж вважаємо за потрібне розмежувати ці два формати громадської взаємодії, визнаючи водночас їх спільну постмодерну природу. Громадсько-політичний краудфандинг ми розуміємо як народне кредитування (краудінвестинг); це збір громадськістю для потреб спільноти різноманітних ресурсів (фінансів, матеріальних і нематеріальних засобів і под.), тобто це інноваційна соціальна технологія народного фінансування. Що ж до громадсько-політичного краудсорсингу, то розглядаємо його як технологію соціально-політичного діалогу, технологію створення «колективного розуму» задля якісної реалізації суспільних завдань; це креативний спосіб активізувати соціальну співпрацю. Краудсорсинг є форматом взаємодопомоги людей, спільним вирішенням певних проблем чи втілення проектів. Якщо завдяки краудфандингу спільними зусиллями збирають насамперед кошти, то за допомогою краудсорсингу колективними силами добровольців зусиллями безоплатно виконується певна робота – це може бути як фізична допомога, так і вироблення спільних ідей, конструювання суспільно-значимих пропозицій, колективний пошуку розв'язку проблеми. Краудсорсинг уможлиблює втілення запланованої ідеї силами небайдужих. Отже, звернення до цілих груп громадськості, народу дозволяє методом краудфандингу творити спільноту людей, натхнених одним і тим же посилом, які прагнуть підтримати громадсько-політичний проект фінансово, а методом краудсорсингу – доєднати свій інтелект і креатив до пошуку нових підходів розв'язку проблеми.

При вивченні громадсько-політичного краудсорсингу та краудфандингу ми опиралися на напрацювання, представлені у працях вітчизняних дослідників політики А. Голембіовської, В. Пальчевської, С. Федонюка, О. Чальцевої та ін., але вони започатковують вивчення саме *політичного* краудфандингу та краудсорсингу як інноваційних форматів політичної взаємодії. Ними не виділявся саме формат громадсько-політичної співпраці, а також не аналізувався власне військовий краудфандинг і краудсорсинг. Також проблематику допомоги українським військовим у 2014–2016 рр. в Україні почали вивчали через призму соціології та соціальної роботи; ці питання стали об'єктами низки соціологічних досліджень. Але тематика підтримки армії з точки зору військового краудфандингу та краудсорсингу досі не була об'єктом наукового вивчення в площині політологічного аналізу.

Нашим дослідницьким завданням є акцент саме на *громадсько-політичних* характеристиках, які маємо за мету розкрити на прикладі виокремленого нами виду громадсько-політичного краудфандингу та краудсорсингу – військового. Доречність виділення цього виду впливає із нашого бачення типології громадсько-політичного краудсорсингу та краудфандингу. Якщо класифікувати їх за цільовою сферою, то, на нашу думку, можна виділити як види електоральний, революційний (протестний), антикорупційний та ін. Одним із видів як громадсько-політичного краудфандингу, так і краудсорсингу є *військовий*.

Зі початком антиукраїнської агресії, зокрема анексії Криму, увиразнилися серйозні армійські проблеми. На початок 2014 р. українські військові були забезпечені необхідним (в тому числі шоломами та бронезилетами) лише на 4% (за інформацією Міністерства оборони України). Необхідність допомоги армії зумовлювалася: «відсутністю в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі); відсутністю організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики; відсутністю техніки; слабкою виробничою базою; відсутністю достатньої підтримки біженців зі боку держави» [2]. Державні структури були неготовими ефективно реагувати на виклики та діяти в екстремальних умовах суспільного конфлікту, територіальної анексії та окупації частини української території. З початком активних бойових дій виникають громадські ініціативи, метою яких було забезпечення військовослужбовців спершу мінімальними засобами захисту,

а надалі – і необхідним спорядженням, засобами для ведення бою. Спільнота була пройнята духом прислів'я: «Хто не кормить армію свого народу, рано чи пізно буде годувати чужу».

Для визначення методологічних засад аналізу військового краудфандингу та краудсорсингу, насамперед, постає питання їх відмежування від благодійності, волонтерства. Насамперед, особливістю краудфандингу є широке використання для збору допомоги, насамперед, Інтернет-платформ (kickstarter.com, indiegogo.com, seedrs.com, та ін.), а також просування ідеї збору коштів через потужні соціальні мережі, які здатні за короткий термін популяризувати залучення інвестицій у конкретний проект.

Якщо суб'єктами благодійної діяльності є благодійні організації (ст. 4 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»), то суб'єктам військового краудсорсингу може бути кожен, не беручи на себе певних зобов'язань (як у випадку з обов'язками волонтерів, ч. 5 ст. 7 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [1]). Краудфандинг уможливорює ширші можливості, аніж вже унормована законодавчо благодійна діяльність: ст. 5 вказаного Закону чітко визначає види благодійної діяльності, а краудсорсинг і краудфандинг необмежені у творчих варіаціях. Наприклад, можна говорити про *мистецький* громадсько-політичний краудфандинг і краудсорсинг – створення мистецької продукції, кошти від реалізації якої спрямовувалися на потреби армії. Окрім цього, якщо поняття «волонтерська діяльність», «благодійна діяльність» є законодавчо унормовані, то краудфандинг і краудсорсинг є настільки новими суспільними практиками, що ще не набули законодавчого оформлення. Оскільки в Україні краудфандинг законодавчо неврегульований, то в одержувача підтримки виникають труднощі з оподаткуванням: зібрані кошти часто відносять до інвестування, спонсорства, добродійності, пожертвувань [4, с. 95].

З історичного досвіду фінансування війська громадою небайдужих можна навести приклад 1916 р. (Львову загрожувала російська агресія), коли митці вирізьбили з дерева і намалювали покровителя Львова Юрія-Змієборця. У його щит кожен охочий пожертвувати гроші на армію, забивав металеву пластинку, символічно створюючи обладунки для лицаря. Так мешканці підтримували обороноздатність міста, сприяючи закупівлі зброї для тодішньої австрійської армії. Цей формат краудфандингу у 2014 р. був відновлений львів'янами для збору коштів на потреби армії. Для того, щоб сучасний лицар-армія зміцнів, кожен, хто вносив не менше ста гривень, забивав у щит цвяшок із металевою пластинкою з викарбуваним тризубом. Тільки за 30 днів збору влітку 2014 р. «лицар» зібрав 386 тис. 346 грн. для української армії [3].

15 березня 2014 р. Міністерство оборони оголосило про збір коштів, відправляючи благодійні текстові повідомлення вартістю 5 грн., на короткий номер 565. Більшість таких переказів робилися імпульсивно – як моментальний відгук на прохання допомоги. Станом на кінець грудня 2014 р. перерахували 37 млн грн., а на середину 2015 р. уже було зібрано понад 40 млн грн. Втім вже через півроку після початку збору коштів, почали виникати питання про використання зібраних коштів і ймовірність корупційних зловживань.

Основними напрямками допомоги армії громадськістю є: матеріальна допомога (харчі, амуніція, ліки та їх доставка адресатам), допомога пораненим, військовим госпіталям; підтримка сімей учасників АТО (психологічна, гуманітарна); технічна допомога (відновлення старих, ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин). Збір коштів на армію та акумуляція ідей велися й ведуться завдяки насамперед завдяки Інтернет-комунікація, яка залишається найоперативнішим способом мобілізації громадськості.

Прикладом результативного краудфандингу та краудсорсингу є народний проект «Peoples project» (<http://www.peoplesproject.com/>). Він привертає увагу до конкретної проблеми, організовує її обговорення, акумулює ідеї та фінанси під її розв'язання. Основними напрямками у 2014-2016 рр. були: біотех-реабілітація поранених; формування «банку шкіри» (регенерація шкіри після опіків за допомогою клітинних технологій); організація військового побуту (пересувні мобільні пральні та спальні); забезпечення військових складаними квадрокоптерами для проведення розвідувальних операцій та спостереження за супротивником; ремонт і відновлення пошкодженої військової техніки;

закупівля легких для монтажу укріплених бліндажів із житловими та господарськими блоками тощо. Також «Peoples project» організував краудфандингову кампанію для розробки та налагодження серійного виробництва вітчизняного безпілотної, який зміг би використовуватися для розвідки, фото- та відео-фільмування і навіть вести обстріл цілі (завершено збір коштів у листопаді 2015 р.; 1007 осіб зробили внесок, зібравши 994 392 грн.). У 2015-2016 рр. було зібрано понад 4,4 млн грн. на індивідуальні аптечки для військовослужбовців; внески зробили 3 559 осіб. Це лише кілька прикладів.

Новітнім форматом збору коштів є краудфандинг-флешмоб. Одним із найоригінальніших флешмобів був «Ice Bucket Challenge», що (попри дещо легковажну форму) охопив не лише молодь. Крижану естафету першими просували саме ректори вузів, мери міст, топ-менеджери, політики, творчі особистості, духовенство, дипломатичні корпуси окремих держав. За допомогою такої незвичної форми мобілізації зібрано мільйони гривень для армії. Попри несприйняття такої форми збору коштів частиною громадськості, – це один із найдинамічніших методів згуртування громади для вирішення спільної проблеми.

Творчий підхід до збору коштів – «аукціони побачень». Його механізм простий: на сторінці в Facebook з'являються фото дівчат-«лотів», які можуть піти на побачення. Торги ведуться в коментарях. Також лотом є зустрічі з відомими особистостями у форматі кавування, продаж речей з їх автографом. Тільки на Facebook є сотні сторінок (рідше – груп) на зразок: Благодійний аукціон побачень, Благодійний аукціон «Крок до перемоги!», Благодійний аукціон «Від мене – бійцям!» та ін. Переказавши гроші на армію, людина отримує на згадку про свою пожертву постійне нагадування – не чек чи рахунок, а пам'ятку (наприклад, календар на наступний рік, згадку про зустріч із цікавою особою тощо).

В Україні уже кілька років як створюються національні краудфандингові майданчики: Na-Starte (<http://na-starte.com/>), Спільнокошт або BigIdea (<https://biggggidea.com>), «JQStar» (<http://jqstar.com/>) та ін. Це платформи для приватних осіб, які шукають кредити під споживчі потреби, розвиток бізнесу; завдяки їм акумулювалися кошти на стартапи, екологічні та громадські акції, роботу ЗМІ, фестивалі і перформанси, зйомку кліпів і под. Але власне проектів, пов'язаних із підтримкою війська, на цих платформах нами не побачено. Наш аналіз показав, що кампанії зі збору коштів зазвичай запускають не на відомих краудфандингових платформах, а на окремих веб-ресурсах, наприклад, narodniy.org.ua. Чи не єдиною вітчизняною платформою, яка розвиває цей сегмент мікрофінансування є «Українська Біржа Благодійності» (<https://ubb.org.ua/>), яка має напрямок «HELP_UA», де акумулювалися кошти для: 1) відновлення об'єктів інфраструктури на територіях, які були звільнені українськими військами в ході АТО (насамперед, зруйнованих шкіл, шкіл-інтернатів, лікарень, дитсадків); 2) закупівлю важливих для внутрішньо переміщених осіб речей (ліки, одяг, взуття, їжа, засоби гігієни); 3) технічних потреб військових (оптичні пристрої, генератори освітлення); 4) лікування та реабілітації учасників АТО (наприклад, створене перше в країні спеціалізоване відділення інтенсивної терапії для важкопоранених солдатів в стані коми на базі Головного військового клінічного госпіталю) тощо.

Унікальність використання можливостей військового краудфандингу полягає в тому, що: 1) допомогти за бажання може кожен – у будь-який час, незалежно від місця перебування, стану здоров'я (якщо йдеться саме про грошові перекази); це уможливлене багатоманітністю форм внесення коштів: сплата готівкою у відділенні банку, платежі з банківських (платіжних) карт, перерахунок yandex-грошима, платежі з мобільних телефонів, терміналів, банкоматів, готівкові внески тощо; 2) допомагати можна не лише матеріально, а наприклад: а) *інформаційно*, розмістивши лінк про проект у своєму екаунті в соціальних мережах, розіслати посилання будь-яким іншим зручним способом. Відтак зростають шанси залучення до проекту нових учасників; б) *морально*, наприклад, написати листа солдатів, записати відеозвернення, намалювати малюнок, поширювати певний хештег і под.

Тим, хто бажає підтримати армію, допомагають соцмережі, насамперед Facebook, «Вконтакте», де проводяться різноманітні аукціони і розміщуються прохання про допомогу. В оф-лайн для збору коштів організуються благодійні барахолки і маркети. В одних

проектах кошти збираються «на армію» (без конкретики), інші – на певні армійські підрозділи, чи конкретним бійцям (бронежилет, шолом, окуляри, оплата лікування).

Військовий краудфандинг спрямований насамперед на збір коштів, харчів, медикаментів тощо, а краудсорсинг, на нашу думку, полягає в колективному об'єднанні енергії людей задля боротьби за збереження державності. І ця енергія втілюється у конструювання колективним інтелектом певного механізму (технічного чи діяльнісного).

Прикладом військового краудсорсингу можна вважати перенесення навесні-влітку 2014 р. жителями прикордонних областей військової амуніції (уживані, списані бронежилети та кевларові шоломи), наприклад, через піший перехід «Шегині – Медика». Це були доволі ризиковані нічні рейди під патронатом громадських організацій, адже учасники не були убезпечені від санкцій (наприклад, анулювання Шенгенської візи на кордоні зі застосуванням додаткових санкцій адміністративного порядку). Добровольці (їх називали «мурахами», «броненосцями») свою місію сприймали як «один нічний рейд = один бронежилет = одне врятоване життя на фронті». Такий приклад (а їх можна навести чимало) показує колективну кмітливість, самоорганізацію й ініціативність українців.

Як окремі напрямки краудсорсингу можна назвати: допомогу тим, хто не може самостійно покинути території бойових дій (літні люди, неповносправні та діти); зоозахисну діяльність, пов'язану з вивезенням і пошуком притулку для домашніх тварин, що залишилися без домівки; планування евакуації громадян із зони АТО; організацію фахової психологічної допомоги військовим із посттравматичним синдромом; інформаційний краудсорсинг, пов'язаний, наприклад, із оперативним оповіщенням про нагальні потреби армії й армійців, привернення уваги спільноти до неякісної роботи адміністративних армійських відомств, проявів корупції тощо.

Можна виокремити й «ІТ-краудсорсинг»: програмісти, інженери-добровольці розробляли електронні планшети для артилеристів, автоматизували армійські системи зв'язку, проектували безпілотні літальні апарати. Можна говорити про формування в Україні цілої культури хактивізму, який слід відрізняти від, наприклад, кібертероризму – ідеологічна мотивація активістів є основною відмінністю активістів-хактивістів від кіберзлочинців. Українські кібервійська «зламували» сайти сепаратистів задля донесення достовірної інформації чи блокування поширення неправдивої, відслідковували листування бойовиків, отримання списків полонених українців, пошук зниклих.

Отже, у 2014-2016 рр. можна констатувати різке зростання громадського активізму громадян України у форматі військового краудсорсингу та краудфандингу. Гнучкі форми активності громадськості на практиці виявилися найпродуктивнішими, коли обхід бюрократичних процедур за екстраординарних обставин призводить до економії часу та порятунку людських життів.

Використана література:

1. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
2. Звіт дослідження «Волонтерський рух в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gfk.com/ua/news-and-events/news/pages/report.aspx>
3. Львівський Лицар зібрав за 30 днів 386 тисяч 346 грн для українського війська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dailylviv.com/news/polityka/lvivskiy-lytsar-zibrav-za-30-dniv-386-tysyach-346-hrn-dlya-ukrayinsko-ho-viiska-video-10695>
4. Фоменко А. Сучасні умови розвитку краудфандингу в Україні [Текст] / А. Фоменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 3 (23). – С. 93–96.

Голка В. Е. Военный краудфандинг и краудсорсинг: теоретико-методологическое и практическое измерения

Изучается общественно-политический краудфандинг и краудсорсинг как форматы общественно-политического взаимодействия. Аргументируется выделение военного

краудфандинга и краудсорсинга как самостоятельных видов общественного взаимодействия. Военный краудфандинг и краудсорсинг 2014-2016 годах в Украине анализируется как проявление общественной самоорганизации. Подчеркивается постмодерная природа этих новейших форм общественно-политической активности. Определены характеристики военного краудфандинга и краудсорсинга, которые показывают их общие и отличительные черты с благотворительностью и волонтерством. Отмечается роль сетевой Интернет-коммуникации в организации проектов военного краудфандинга и краудсорсинга.

Ключевые слова: военный краудсорсинг, военный краудфандинг, общественное взаимодействие.

Golka V. Military Crowdfunding and Crowdsourcing: Theoretical-Methodological and Practical Measurement

We study the socio-political crowdfunding and crowdsourcing as the formats of social and political interaction. Argued the release of military crowdfunding and crowdsourcing as independent kinds of social interaction. Military crowdfunding and crowdsourcing 2014-2016 years in Ukraine is analyzed as an expression of social self-organization. It emphasizes the postmodern nature of these new forms of political activity. The characteristics of military crowdfunding and crowdsourcing to show their common and distinctive features of a charity and volunteering. It is noted the role of the network of Internet communication in the organization of military projects crowdfunding and crowdsourcing.

Keywords: military crowdsourcing, military crowdfunding, social interaction.

УДК 321.01

Додонов Д. Р.

ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Аналіз політичної поведінки має прикладне значення, оскільки дозволяє не тільки прогнозувати її основні напрями, а й певною мірою впливати на неї, конструювати ці напрями, бажані для політичних інститутів і суспільної системи в цілому. Багатоманіття конкретних проявів політичної поведінки обумовлює методологічну проблему її типологізації. Стаття присвячена виявленню суті процедури типологізації, класифікації, визначенню критеріїв типологізації політичної поведінки. Обґрунтовується необхідність полікритеріальної типологізації останньої. Доводиться пріоритетність критерію раціональності/ірраціональності для виокремлення відповідних типів політичної поведінки.

Ключові слова: політична поведінка, типологізація, класифікація, критерії, раціональна політична поведінка, ірраціональна політична поведінка.

Актуальність теми дослідження. Політична поведінка – складне і багатогранне явище політичного життя суспільства. Вивчення політичної поведінки бере свій початок з досліджень електоральної активності населення, з узагальнення емпіричних даних соціології, демографії, соціальної та політичної психології. Поза аналізом політичної поведінки суб'єктів політики, не може бути політичних відносин і політичної діяльності.

Разом з тим, у сучасній політологічній літературі немає єдиної думки щодо сутності та природи політичної поведінки. Різноманіття поглядів віддзеркалюється у багатогранності існуючих дефініцій відповідного феномену. Як зазначає Є. Шестопад, «в цілому в політичній науці в поняття «політична поведінка» включають і дії окремих учасників, і масові виступи, активність організованих суб'єктів влади, і стихійні дії натовпу, акції на підтримку системи, та направлені проти неї. Більш того, голосування «проти» або неявка на вибори також трактуються як форми політичної поведінки» [1, с. 89]. А. Соловйов визначає політичну поведінку «як всю сукупність суб'єктивно мотивованих різноманітних суб'єктів (акторів), що реалізують свої статусні позиції і внутрішні настанови» [2, с. 376]. Оксфордський